

100 ÉVE TÖRTÉNT...

A magyar meteorológia történetének 100 évvel ezelőtti fontosabb eseményeit korabeli hivatalos dokumentum alapján tekintjük át, amely „IX. JELENTÉS A M. KIR. ORSZÁGOS METEOROLÓGIAI ÉS FÖLDMÁGNESSEGI INTÉZET ÉS AZ ÓGYALLAI OBSZERVÁTORIUM 1908. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL” címmel jelent meg, Konkoly-Thege Miklós dr. kir. igazgató előszavával.

- ❖ Az intézmény létszáma Budapesten és az Ógyallai Observatóriumban [mai nevén: Hurbanovo, Szlovákia] összesen 39 fő volt, 10 osztályba szervezve. A létszám részét képezte a korabeli elnevezéssel 9 főnyi „szolgazemélyzet” is, (kizárólag férfi takarító, fűtő, kertész, kézbesítő személyében). 1908-ban a történelmi Magyarország területén a három observatórium (Nagytagyos, Ógyalla, Temesvár) mellett további öt I. rendű állomáson folytak mérések (Fiume, Herény, Kalocsa, Pécs, Tátrafüred). Ezekon felül 210 db II. és III. rendű meteorológiai állomás volt, csapadékot további 1.224 helyen mértek. A „rendi felosztás szerint működő”, összesen 1.442 megfigyelőhellyel számolva 223 km²-re jutott egy állomás. Óránkénti megfigyeléseket végző szinoptikus, vagy főállomások akkoriban még nem voltak;
- ❖ Állomások ellenőrzése: „Az intézet évről-évre több gondot fordít arra, hogy a rendelkezésre álló költséget minél több állomás beutaztatására fordíthassa. 1908-ban a Klimatológiai osztály 66 állomását, tehát a létszám 30%-át és az *Ombrometria* osztály 123 állomását, vagyis a létszám 11.4%-át utaztatták be”. A legszorgalmasabb 'beutazó', azaz állomás-ellenőr Réthly Antal II. oszt. asszisztens volt, aki 1908-ban egymaga 59 klíma- és 78 csapadékmérő állomást látogatott meg. Az emlékező utókor csak elismeréssel gondolhat Réthly teljesítményére, hiszen száz éve a Meteorológiai Intézetnek egyetlen autója sem volt; az ellenőrök akkoriban csak vasúton és lovas-kocsin utazhatták be a mainál három és félszer nagyobb területű országot (!) s emellett még elég sokat gyalogoltak is...;
- ❖ Az illetékes miniszter kijelölte az Intézet felépítendő székháza részére a kincstári tulajdonban álló telket: „Az a régi óhajítás, hogy az intézet Budapesten is saját hajlékot nyerjen, egy lépéssel közelebb jutott a megvalósuláshoz, amennyiben a földművelésügyi m. kir. miniszter úr ő nagyméltósága a

Kisrókus-utca és az Intézet-utca [1914-től: Kitaibel Pál u. - szerk.] sarkán álló telket, mely a kincstár tulajdona, jelölte ki a felállítandó épület helyéül. Egyúttal elrendelte, hogy ugyanabban az épületben a m. kir. rovarügyi állomás is nyerjen elhelyezést, mert célszerűbbnek mutatkozott – tekintettel az építkezés megdrágulására – e két rendbeli intézet épületei számára előirányzott költséget egyesíteni és mindkét intézetet közös épületben bár, de egymástól teljesen különváltan elhelyezni. Az épület alapozási munkálatai az év végén megkezdődtek.” - [A miniszteri döntés véget vetett az 1902-től folyó hosszas alkudozásnak Konkoly és a főhatóság között, amelynek során egy „irodai és gyűjteményi célú palota” valamint egy Ógyallához hasonló megfigyelőhely létesítésére keresték a megfelelő helyet. A székház elhelyezésére korábban felmerült ötletek, javaslatok: Lágymányos, Stefánia út, „Lánchíd épület” (Fő u. 1.), Fő utca 52 (a Szt. Anna templom szomszédságában, ahol azonban Konkoly szerint „az örökös harangozás nem csekély mértékben zavarná a tisztviselőket...), továbbá a mai Hungária körúton a Bakterológiai Intézet szomszédsága (amit Konkoly a 'bacillusoktól félve' szintén hevesen ellenezett)]. - 100 éve tehát elkezdődött mai székházunk alapozása és másfél évvel később, 1910 májusára az épület el is készült (!) s akkori munkatársaink átköltöztek a Fő utca 6. sz. alatti bérleményből a „saját palotába”;

- ❖ „A földművelésügyi minisztérium néhány kincstári fűrdőtelepen időjelző oszlopot óhajván felállítani, az Intézetet bízta meg, hogy ... 5.000 Koronából TÁTRAFÜREDEN, TÁTRALOMNICON és CSORBATÓN ily oszlopokat állítson fel.” – A beszerzés hazai cégektől az adott összegből nem volt lehetséges, ezért a tájékoztató műszerek szállítása ügyében a német Lambrecht céggel léptek kapcsolatba;
- ❖ A Meteorológiai és Csillagászati Múzeum 1900-tól kezdve Ógyallán volt elhelyezve, a Konkoly birtokán akkor felépült observatóriumban. Az ottani épület átalakítása miatt azonban 1908-ban a 667 tételt számláló teljes gyűjteményt Budapestre szállították, „ahol a muzeális tárgyak [a Fő utca

6. sz. alatt] ideiglenes elhelyezést nyertek addig, amíg az intézet új palotájába költözködhetik...”. A gyűjtemény keze-lésével akkor Réthly Antal II. o. asz-szisztens bízta meg. – Másik múzeumi érdekesség 1908-ból: Aknaszlatináról akkor került a 1404 számú fatokos Kapeller-féle barométer a gyűjtemény-be. Ez a műszer szerencsésen átvészelte a II. világháború pusztításait és jelenleg székházunk I. emeletén, a barométer-vitrinben van kiállítva, mint a Magyar Meteorológiai Gyűjtemény értékes darabja;

- ❖ Földrendési szolgálat: „A mióta a meteorológiai intézet a makroszeizmikus földrendési szolgálatot átvette és szervezte, az elmúlt 1908. évben volt hazánkban a legerősebb földrendési tevékenység: március 15-én Gomba és Monor, május 24-én és 28-án Kecskemét vidékén és végül október 6-án Erdélynek délkeleti részén volt erősebb földrendés”. [Kecskeméten igazán súlyos földrendést 3 évvel később, 1911-ben, majd 1925-ben észleltek];
- ❖ Londonban „magyar kiállítást” rendeztek 1908-ban s azon – miniszteri rendeletre – az asztrofizikai observatórium mellett a meteorológiának is részt kellett vennie, műszerekkel és személyzettel. Erről a kiállításról Konkoly nem valami hízelgően írt a JELENTÉSben: „... a csillagda részéről egy használatban nem levő holdfotografáló duplex refraktort hoztunk helyre, értve, hogy azt kitataroztuk s 'meglakoztuk' s mint mutatós tárgyat küldtük ki. Sajnos, hogy az oly állapotban került onnan visz-sza, hogy újból elég munkát fog adni a rend-behozása, mert pár része össze is törött, a leolvasó lupét lelopták róla, stb. Szerencse, hogy a benne levő két kitűnő objektívet nem küldtük ki Londonba!”.

Mezősi Miklós

Irodalom:

- Konkoly-Thege Miklós, 1909: IX. Jelentés a M. Kir. Országos Meteorológiai és Földmágnesei Intézet és az Ógyallai Observatórium 1908. évi működéséről; OMFI - Budapest
- Simon Antal, 1995: A magyar meteorológia 125 éve, in: Fejezetek a Magyar Meteorológiai Történetéből, 1971-1995; 14-15. o.; OMSZ - Budapest